

דברים פרק א

(א) אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַר בְּעַרְבָה מִלִּדְ סוּף בֵּין פָּאָרְן וּבֵין תַּפַּל וְלִבְנֵי וַחֲצֵרֹת וְיָדִי זָהָב: (ב) אֶחָד עֶשְׂרֵי יוֹם מִחֲרַב דָּרָךְ הָרָ שְׁעִיר עַד קִדְשׁ בְּרִנְעָ: (ג) וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֶשְׂרֵי עֶשְׂרֵי חֹדֶשׁ בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ דָּבַר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צָוָה יְקֹוֹק אֱתוֹ אֲלֵהֶם: (ד) אַחֲרֵי הַכְּתוּבָה אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבוֹן וְאֶת עֹוג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעֶשְׂתָּרֹת בְּאֶדְרָעִי: (ה) בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאַרְצָ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאָר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאָמֹר:

רש"י

(א) **אלה הדברים** - לפי שהן דברי תוכחות ומנהג כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל: **אל כל ישראל** - אילו הוכיח מקצתן, היו אלו שבשוק אומרים, אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך, אילו היינו שם היינו משיבים אותן, לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב: **במדבר** - לא במדבר היו אלא בערבות מואב, ומהו במדבר, אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו (שמות טז ג) מי יתן

מותנו וגו' - **בערבה** - בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב: **מול סוף** - על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו (שם יד יא) המבלי אין קברים במצרים, וכן בנסעם מתוך הים, שנאמר (תהלים קו ז) וימרו על ים בים סוף, כדאיתא בערכין (טו א): **בין פארן ובין תפל ולבן** - אמר רבי יוחנן [רשב"י] חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן, אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן, שאמרו (במדבר כא ה) ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים: **וחצרות** - במחלוקתו של קרח. דבר אחר אמר להם, היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע, ואתם נדברתם במקום: **ודי זהב** - הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר (הושע ב י) וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל: (ב) **אחד עשר יום מחורב** - אמר להם משה ראו מה גרמתם, אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך אחד עשר יום, ואתם הלכתם אותו בשלשה ימים, שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנאמר (במדבר י יא) ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש וגו' ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע, צא מהם שלושים יום שעשו בקברות התאוה, שאכלו הברש חדש ימים, ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים, נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך, וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ, ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה: (ג) **ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש** - מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה. ממי למד, מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה. אמר, ראובן בני, אני אומר לך מפני מה לא הוכחתך כל השנים הללו, כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי. ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה, כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו וכו' כדאיתא בספרי. וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה, וכן שמואל, שנאמר (ש"א יב, ג) הנני ענו בי. וכן דוד את שלמה בנו: (ד) **אחרי הכותו** - אמר משה אם אני מוכיחם קודם שיכנסו לקצת הארץ, יאמרו מה לזה עלינו, מה היטיב לנו, אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה שאין בו כח להכניסנו לארץ, לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואחר כך הוכיחן: **סיחון וגו' אשר יושב וגו'** - אילו לא היה סיחון קשה והיה שרוי בחשבון, היה קשה, שהמדינה קשה, ואילו היתה עיר אחרת וסיחון שרוי בתוכה היתה קשה, שהמלך קשה, על אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה: **אשר יושב בעשתרות** - המלך קשה והמדינה קשה: **עשתרות** - הוא לשון צוקין וקושי כמו (בראשית יד, ה) עשתרות קרנים, ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים שהיו שם רפאים שהכה אמרפל, שנאמר (בראשית יד ה) ויכו את רפאים בעשתרות קרנים, ועוג נמלט מהם והוא שנאמר (שם יד יג) ויבא הפליט, ואומר (דברים ג יא) כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים: **באדרעי** - שם המלכות: (ה) **הואיל** - התחיל כמו (בראשית יח, כז) הנה נא הואלתי: **באר את התורה** - בשבעים לשון פירשה להם:

Visit www.atid.org/shiur for audio recordings, Podcasts, or to sign-up to receive sources in advance.
Visit www.WebYeshiva.org to sign up for Rabbi Brovender's fully interactive, online Yeshiva.

שאלתי ובקשתי: אם משנה התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, רצוני לומר: ספר "אלה הדברים", היה מאת ה' מן השמים, והדברים אשר היו בו משה אמרם מפי הגבורה, כיתר דברי התורה מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל", אלו ואלו דברי אלהים חיים, מבלי היות בהם שנוי וחלוף. או, אם ספר משנה התורה הזה אמרו משה, מעצמו חברו ואמרו, כמבאר מה שהבין מהכונה האלהית בביאור המצות, וכמו שאמר הכתוב (לקמן א, ה): "הואיל משה באר את התורה הזאת". כדרך יודעי דעת ומביני מדע, שיבארו על ספר כל הדבר הקשה, דברים שכסה אותן עתיק יומין⁹⁹.

ואם החזקנו בדעת הראשון, שכל דברי התורה עד תומם, ה' דבר ויקרא ארץ⁹⁹, וכלם נתנו מרועה אחד, ומשה כתב אותם על הספר בדיו, הנה התחייבו לזה שלשה ספקות: האחד - בצורך השנות הדברים, אם היה הנותן אחד. ואם באו בדרך ביאור, למה חתם תורה בלמודו³ בראשונה, עד שהוצרך אחר כך לבארו, ואיך מחבר יסתום דבריו ויבאר את עצמו. השני - למה ארבעה החומשים הראשונים באו בלשון נסתר כשלישי המדבר, וספר "אלה הדברים" כתב משה בלשון המדבר בערו, עד פרשת "וילך משה" (לקמן לא ואלך), שחזר לדבר בלשון נסתר כבראשונה. ודברי האל יתעלה, איך יחסם משה לעצמו. השלישי - אם הדברים כלם הם דברי אל חי, מה ענין מאמרם וזכונם לברכה (מגילה לא, ב): קללות שבתורת כהנים בלשון רבים אמורות, ומשה מפי הגבורה אמרן; וקללות שבמשנה תורה בלשון יחיד אמורות, שאמרן משה מעצמו. כי זה יורה, שלא היו הקללות שבאו בספר ההוא מפי הגבורה. הנה הספקות האלה מתחייבים לדעת הראשון.

ואם החזקנו בדעת השני, שספר "אלה הדברים" - אדוננו משה חברו, כמבאר את המצות, ומגיד מראשית אחרית³³ הדברים אשר יקרו אל בניהם אחריהם, הנה יתחייבו לזה גם כן ארבעה ספקות: האחד - איך בא ספר, כתבו משה מעצמו, בתוך ספרי האלהים. ויהיה תחלת הדברים מפי האל באמרו: "אלה הדברים אשר דבר משה" וגו'³³ (לקמן א, א-ג), ומ"וילך" עד הסוף

(לקמן לא ואלך) גם כן, ובאמצעותם יבאו דברים שאינם מפי הגבורה. ודבר זה זר מאד. השני - למה בתוך דברי משה המדבר בערו, באו דברים בלשון נסתר: "וזאת התורה אשר שם משה" (לקמן ד, מד), "אלה העדות" וגו' (שם שם, מה), "או יכדיל משה" וגו' (שם שם, מא). ואם היה עדות בדבר, יהיה משה עליו השלום - הוא העד, הוא הדיין, הוא הבעל דין. השלישי - אם הספר הזה אמרו משה מעצמו, איך באו בו מצות רבות אשר לא נזכרו עדיין, והם כפי הנראה מחודשות, והיא אם כן תורה חדשה, לא ביאור אליה. הרביעי - אם היו הדברים דברי משה בספר הזה, אם כן איך אמרו רבותינו וזכונם לברכה בפרק חלק (סנהדרין צט, א): האומר כל התורה מן השמים חוץ מפסוק אחד שאמרו משה מעצמו הוא בכלל "כי דבר יי' בזה" (במדבר טו, לא), ואין ספק שפך מאמרם הוא בכל התורה עד "לעיני כל ישראל" (לקמן לד, יב).

ועוד, כי אם היו כאן מצות מחודשות, איך לא נאמר בהם: "וידבר יי' אל משה" וגו', כמו שנאמר בשאר המצות אשר בספרים הראשונים כלם, איש לא נעדר. וכבר הרגיש הרמב"ן בספק הזה, ואמר: שלפי שהמצות המחודשות האלה לא קבלם עתה בעת שאמרם, כי כבר קבלם מסיני, לכן לא אמר בהם הדבור. והיא באמת טענה בטלה. כי לא יאמר הכתוב: וידבר יי' אל משה, להורות על הזמן, כי אם להורות על הענין. רוצה לומר: שאותה המצוה נאמרה לו מפי הגבורה ושהיא אלהית. ומה לנו אם קבלה עתה, או אם שכבר קבלה קודם לכן. הנה, כשיאמר אותה לעם היה ראוי שתעיד התורה שקבלה מה'. ולא שיאמר משה המצות כמדבר בערו, וכאלו הוא יצוה אותן מעצמו. וכבר בא בכתוב בדברים זמן הדבור, באמרו: "וידבר יי' אל משה אחרי מות שני בני אהרן" (ויקרא טז, א), "וידבר יי' אל משה במדבר סיני... בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים" וגו' (במדבר א, א), וכן אמר: "בעת ההיא אמר יי' אלי פסל לך" (לקמן י, א). והוא ממה שכאר, שכאשר רצתה התורה לרמוז זמן הדבור לסבה מן הסבות, שלא נסתפק עם הדבור לבר³³, כי אם ברמזות הזמן בביאור שהוא דבר בפני עצמו. ואין זה ענין שבא "וידבר יי' אל משה", כי אם שהמצוה ההיא אלהית.

ומה שראיתי אני בתשובת כל זה, הוא: שלא היתה כונת אדוננו משה בספר הזה להוכיח ישראל. ושלא דבר אליהם בספר הזה מצות מחודשות שלא באו בספרים הראשונים. ושלא כיון לזכור להם המצות שכבר נמצאו בהם, לתכלית האזהרה, או בעבור שלא שמעו אותם בסני. אבל שהיתה כונתו בלבד לבאר התורה והמצות, אותם שהיו צריכות ביאור. וכמו שאמר (כאן א, ה): "הואיל משה באר את התורה הזאת". כי זה בלבד היה תכליתו, לא דבר אחר.

האמנם ענין הספר הזה ואמתתו הוא: שמשה רבינו עליו השלום אמר הדברים האלה, וביאר המצות שזכרו פה לישראל, לצורך פרידתו. ורצה הקדוש ברוך הוא, אחרי שהשלים לאמרם לישראל, שיכתב בספר התורה כל זה כפי מה שאמרו משה. ואולי הוסיף בהם הגבורה טעמים ודברים בומן הכתיבה. הנה אם כן, שאמירת⁸ הדברים האלה לישראל היו⁹ ממשה רבינו עליו השלום, לא היתה כתיבתם בספר התורה ממנו. כי הנה לא כתב הוא עליו השלום אותם הדברים מעצמו, כי איך יכתוב דבר מעצמו בתורת האלהים. אבל כתיבת זה כלו היה מפי הגבורה, ככל דברי התורה. כי הסכים הקדוש ברוך הוא על ידו, וישרו בעיניו דברי הצייר הנאמן. ולכן אמרם למשה וסדר כתיבתם על ידו, והוא מפי הגבורה כתבם, לא מפי עצמו.

ולכן היה הספר הזה מכלל ספרי האלהים כשאר הספרים בעצמם, והאומר שפסוק מהם משה כתבו מעצמו הרי הוא בכלל "כי דבר יי' בזה"¹ (במדבר טו, לא), לפי שהכתיבה - מהשם יתעלה היתה, לא ממה. וזהו אמרם זכרונם לברכה (מגילה לא, ב): קללות שבמשנה תורה משה אמרם מעצמו. לא אמרו: משה כתבם, כי אם: "משה אמרם". להגיד, שהוא כשדבר אל ישראל - אמרם אליהם, האמנם כתיבתם בתורה - היתה אלהית. וכן תפלת משה על העגל (שמות לב, יא-יג) - משה אמר מעצמו כשהתפלל, כי לא צויה עליה מפי הגבורה, אלא בהפך, באמרו: "הניחה לי" (שם שם, י). והפצרו בשליחותו באמרו: "שלח נא ביד תשלח" (שם ד, יג), לא צוהו השם יתעלה עליו, אבל חרה אפו עליו. ובמאמר משה: "ויאמר לרשע למה תכה רעך" (שם ב, יג), לא היה מפי הגבורה, כי לא היה עדיין נביא. ורבים כזה. האמנם כתיבת כל זה בתורה - מפי הגבורה, כשאר דברי התורה. והאומר שפסוק אחד מאלה משה אמרו מעצמו, רוצה לומר: בכתיבת התורה, שהוא כתבו מבלי שיאמרוהו השם יתעלה אליו, הוא בכלל "כי דבר יי' בזה"¹ (במדבר טו, לא).

ואפשר לומר, שהשם יתעלה צוה למשה רבינו עליו השלום דרך כלל, שאחרי ביאור המצות יכרות ברית עם ישראל - ברכות וקללות. האמנם, לא צוהו על פרטיות הברכות והקללות. ועל הצויה הכולל הוא אמר הכתוב (שם שם, טט): "אלה דברי הברית אשר צוה יי' את משה לכרות את בני ישראל", רוצה לומר: שצוה השם יתעלה אותו שיכרות ברית בדרך הכלל, לא זולת זה. ולכן לא אמר: אלה דברי הברית אשר דבר יי' אל משה לכרות את בני ישראל, או: אשר נתן יי' בינו ובין בני ישראל, כמו שאמר בראשונות. לפי שלא היה פרטיות הדברים ממנו יתעלה, ושמשה סדר הדברים בעצמותם, ולהיותו המסדר בהם - אמרם בלשון עצמו. ולכן אמרו, שמשה אמרם מפי עצמו.

ואפשר שלזה עצמו כוון הרמב"ן בעצמו, באמרו: שעשאו הקדוש ברוך הוא למשה שליח. ואלמלא כן, גם בראשונות נעשה שליח, כי ישראל מפי משה שמעו אותם, ואמר בהם הכתוב (ויקרא כו, מו): "אשר נתן יי' בינו ובין בני ישראל", וגם בכל התורה נעשה משה שלוחו. אבל שאר דברי התורה אמרם משה באותן המלות ששמע וקבל מפי השם יתעלה, מבלי תוספת ולא חסרון, כאמרו (לקמן א, א): "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל", שרוצה לומר: לא פחות ולא יותר. וקללות האלה לא היה כן, כי משה סדר בהן הדברים. ובהגיעי לביאורם, אוכיח שמשה רבינו עליו השלום ביאר בקללות האלה על הראשונות כמו שביאר במצות.

והכלל העולה מכל דברי אלה, הוא: שהספר המקודש הזה בכללו ובכלל חלקיו, הוא מפי הקדוש ברוך הוא, שצוה השם יתעלה בכתיבתו מלה במלה כשאר חלקי התורה.

ואחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת¹¹, הנה אנכי בא אליך לבאר פרשיותיו. ואסדר בתחלת כל אחד מהסדרים, הספקות אשר יפלו כפי הסברה הראשונה בכתובים; כדי שהם יעירו ויעוררו את אהבת העיון, עד שיחפץ השכל הטוב למצא דברי חפץ וכתוב ישר. ועם ביאור הכתובים יותרו הספקות ההם. ובררושים הנכללים בכתובים ארזיב הדבור, כדי לחדש בהם דברים לא שערו הראשונים¹.